

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.11047886>

TA'LIM VA TARBIYA BERISH JARAYONIDA O'QITUVCHI VA O'QUVCHI MUNOSABATLARINI MUSTAHKAMLASHDA MOTIVATSIYASINING O'RNI

O.E.Azizov

JizPI, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, PhD.

obidazizov8515@gmail.com

***Annotatsiya:** Ushbu maqolada ta'lim jarayonining samaradorligiga affiliatsiya motivatsiyasini ta'siri, kelajakda o'quvchi yoshlar kommunikativ muvaffaqiyati hamda kasbiy kompetentligini belgilab beruvchi affiliatsiya motivni shakllantirish bo'yicha nazariy tavsiyalar berilgan.*

Maqoladan pedagogik jarayonida kasbiy o'z-o'zini anglashining tarkib toptirish bilan shug'ullanuvchilar foydalanish mumkin.

***Kalit so'zlar:** Affiliatsiya, muloqot, his-tuyg'u, muloqot, avtoritar usul ehtiyoj, ijtimoiy muhit, pedagog, qobiliyat, individual, o'spirin, kommunikativ qobiliyat, kognitiv, hissiy-emotsional jihatlar.*

Biz bilamiz-ki, ta'lim jarayoni ta'lim beruvchi va ta'lim oluvchini bir umumiy maqsad yo'lida birlashtirib, ularni ta'limda yuksak ko'rsatkichlarga erishishni rejalashtirib faoliyat yuritish ifodasidir. Bunday jarayonda ta'lim oluvchilarning kommunikativ qobiliyatlarini mukammal tarkib toptirish ushbu sohaning dolzarb muammolaridandir.

Psixologiya fanidan ma'lumki, odam o'zi istagan, ko'ngli tortgan ishni qilsa, doim kayfiyati zo'r, mehnat unumdorligi yuqori, yon-atrofdagilar bilan yaxshi muomalada bo'ladi. Ijtimoiy psixologiyada bu mavzu ko'plab izlanishlarda o'z isbotini topgan.

Bu borada ko'plab tadqiqot ishlarini olib borgan X.Xekxauzen affiliatsiyani muloqotga ehtiyoj doirasida o'rgangan bo'lib, uning ta'kidlashicha, affiliatsiya har kunlik, lekin shuning bilan birgalikda fundamental xarakterga egadir. U o'zidan psixik hodisa, motiv, mayl, xohish, boshqa odamlarga intilishni namoyon etadi. Uning asosida muloqotni amalga oshiruvchi inson emotsional va ishonchli aloqalarga bo'lgan ichki ehtiyoj namoyon etadi. Odatda, u yaqin munosabatlar o'rnatishga intilish, har ikkala tomonga qoniqish olib kelish maqsadidagi muloqot jarayoni, birgalikdagi harakatlar majmui ko'rinishida namoyon bo'ladi. Ushbu ehtiyojning maqsadi turlicha

bo'lishi mumkin va hatto bir-birini rad etuvchi (yaqin munosabatlarga erishish yoki suhbatdoshdan o'z maqsadi yo'lida foydalanish) ko'rinishda ham kelishi mumkin¹.

Affiliatsiya (ingliz tilidan. affiliation – muloqat, qo'shilish) - shaxsning boshqa odamlar bilan hissiy aloqasi, o'zaro qabul qilish va moyillik bilan tavsiflanadi; ba'zi hollarda bu atama aloqaga bo'lgan ehtiyojni, qabul qilishni va o'zaro bog'lanish istagini bildirish uchun ishlatiladi. Psixologiyada bu atama insonning jamiyatga qo'shilishi, do'stona munosabatlarni o'rnatilishi va shu kabi boshqa ma'nolarda qo'llaniladi. Agarda bu ehtiyoj bloklangan bo'lsa, begonalashish, yolg'izlik seziladi, umidsizlik paydo bo'ladi. Affilyatsiyaga misol qilib: Odamlar ko'pincha haqiqiy his-tuyg'ularini yashiradi. Ular ishda, kundalik hayotida niqob kiyib, o'z tashvishlarini sheriklaridan yashiradi. Buning barchasi zaif muloqotga, keyin esa yolg'izlikka olib keladi. Ochiqroq bo'lishi uchun siz o'zingizning his-tuyg'ularingizni tushuntirishingiz, ularni qanday boshqarishni o'rganishingiz, o'zingizga bo'lgan ishonchingizni oshirishingiz kerak. Bunday fazilatlarining rivojlanishi jamiyatda qabul qilinishga, ijtimoiy hayotda martabangiz oshishiga sabab bo'ladi.

A.Megrabyan affiliatsiya motivini ikkiga ajratadi: affilyatsiya ehtiyoji va rad etilishdan qo'rqish-muloqot o'rnatmaslik. Affilyatsiya ehtiyoji yuqori bo'lgan insonlar muloqotga tez kirishib ketadi. Ko'plab tadqiqotlarda shu ma'lum bo'ldiki jamiyatimizda rad etilishdan qo'rqadiga insonlarning ham soni kam emas ekan. Bu toifaga kiradigan insonlar shunday fikirlashadi: “Men insonlar doirasiga qo'shilsam ular meni nazarlaridan chetta qoldirishadi, shu sababli mening o'zim chetga chiqishim kerak”. Bunday insonlar muloqat o'rnatmaslikni yoki rasmiy muloqat qilishni afzal ko'rishadi. Affiliatsiya ehtiyoji erta bolalik davrida ota-onasi va tengdoshlari bilan bo'lgan munosabatda shakillana boshlaydi. Ota-ona insonning har doim birinchi ustozini hisoblanadi. Shu sababli ota-ona bolaning yoshligidan u bilan doimo muloqatda bo'lsa, bolada affiliatsiya kuchli rivojlanadi va begona insonlar davrasida ham o'z fikrlarini bemalol bayon eta oladi.

Bog'cha va maktabdagi tarbiyachi va o'qituvchilar bolada affiliatsion munosabatlarni shakillantirish uchun ularni ko'proq jamoa bilan ishlashga jalb qilishi kerak. Bilamizki bola bo'g'chaga 3 yoshdan boshlab boradi. Bola bog'chaga kelganida uning ijtimoiy muhiti o'zgarishi natijasida ba'zi bolalarda ijobiy, ba'zilarida salbiy o'zgarishlar paydo bo'ladi. Salbiy o'zgarishlar bolada yangi tengdoshlarining davrasiga qo'shila olmasligi va shu kabi boshqa holatlar kiradi. Bunday holatni bartaraf etish uchun tarbiyachi bolani jamoaga qo'shuvchi ko'plab o'yin mashg'ulotlarini amalga oshirishi kerak. Maktab davrida esa bolalar o'yin faoliyatidan o'quv faoliyatiga

¹ Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность, т.1. – СПб.: «Питер», 2003. -С. 347-370; Buunk B. Affiliation and helping interactions within organizations: a critical analysis of the role social support with regard to occupation stress. // InStroebe W., Hewstone M. European Review of Social Psychology. – Chichester: John Wiley, 1990, 1. P. 293-322.

o'tadi. Bu esa o'quvchilarda qiyin kechadi. Shu sababli pedagog o'qituvchi bolalarga yordam berishi va ular bilan ko'proq affiliatsiya qilishi kerak.

Affiliatsiya - biz foydali deb baholaydigan va o'zaro munosabatlardan foyda oladigan, o'z navbatida bizdan foydalangan holda ular foyda oladigan vaziyatlarda o'rnatiladi. Ya'ni bunday munosabatdan o'qituvchi ham o'quvchi ham manfaat ko'rishi kerak. Misol uchun: O'qituvchi biror o'quvchini shogirtlikka olsa, o'quvchisiga bergan bilimlarining mahsulini ko'rishi kerak. Bu yerda o'quvchining olayotgan yutug'i bilim hisoblanadi.

O'qituvchi va o'quvchi o'rtasida affiliatsiya mustahkam bo'lishi uchun o'qituvchi o'quvchining qiziqishlarini doimo inobatga olishi kerak va shunga mos ravishda o'quvchiga topshiriq berishi lozim. O'qituvchi o'quvchiga bu topshiriq qanchalik zarurligi va buni qanday qilib eng yaxshi bajarish kerak ekanligini tushuntirib bera olishi kerak. O'qituvchi darslarni buyruq shaklida emas balki yarim savol, yarim javob shaklida olib borsa affiliatsion munosabatlar mustahkamlashishi yuzaga keladi.

Jumladan, "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining № PF-5847-son Farmonida yoshlar tarbiyasida ota-onalar, mahallalar va oliy ta'lim muassasalari hamkorligini tizimli tashkil etish borasidagi burch va mas'uliyatini oshirish ustuvor vazifalar sifatida belgilab berilgan.

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash lozimki, har bir o'qituvchi pedagog sifarida o'quvchilar bilan individual suhbat olib borishi va ularda affiliatsiya motivini rivojlanishiga imkon yaratishi lozim. Bu motivni shakllantirish uchun o'qituvchi yuqorida takidlangan uchta usulning har biridan kerakli vaziyatda foydalana olishi lozim. Shundagina o'qituvchi va o'quvchi o'rtasida affiliatsiya ijobiy tomonga o'sib boradi. O'qituvchi o'quvchining qiziqishini inobatga olgan holda uning layoqatlarini shakllantirib qobiliyat darajasiga ko'tarishiga bir omil sifatida ta'sir etishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining № PF-5847-son Farmoni.
2. G‘oziyev E.G‘. Umumiy psixologiya. T.: O‘qituvchi, 2010.
3. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность, т.1. – СПб.: «Питер», 2003. -С. 347-370; Buunk B. Affiliation and helping interactions within organizations: a critical analysis of the role social support with regard to occupation stress. // InStroebe W., Hewstone M. European Review of Social Psychology. – Chichester: John Wiley, 1990, 1. P. 293-322.
4. Djumanov S.Z. "Keys" texnologiyasi asosida o‘quvchilarda muloqotchanlik shakllantirish imkoniyatlari //Academic research in educational sciences. – 2023. – Т. 4. – №. TMA Conference. – С. 146-151.
5. Ergashjanovich, A. O. (2022). Methodology of organizing and conducting experimental works to determine the development of communicative competence of the students of the pedagogical college. Web of Scientist: International Scientific Research Journal, 3(9), 151-157.
6. Азизов, О. Э. (2023). Педагогика коллежида тахсил олаётган мактабгача таълим ташкилоти бўлажак тарбиячиларида коммуникатив компетенцияни ривожлантириш компонентлари. Educational Research in Universal Sciences, 2(6), 390-393.
7. Азизов, О. (2022). Педагогика коллежи ўқувчиларининг коммуникатив компетенцияларини шакллантириш ва ривожлантиришда инновацион ёндошув. Innovations in primary education, (1).
8. Alikulov, S. T., & Azizov, O. E. (2021). The Structure and Content Of The System for the Formation of Communicative Competencies of Future Teachers. Current Research Journal of Pedagogics, 2(06), 141-151.